

Samhälle Opinion Massmedia Västra Götaland 1998

Jonas Persson

SOM-institutet genomför varje år medborgarundersökningar i Sverige, Västsverige och i enskilda delar av göteborgsregionen om bland annat medievanor och attityder i samhällsfrågor.¹ Den rikstäckande undersökningen genomfördes första gången 1986 och den första regionala undersökningen 1992. En lång rad forskningsprojekt medverkar i undersökningarna och i de böcker som SOM-institutet ger ut varje år presenterar forskare aktuella analyser utifrån årets resultat. I tidigare avsnitt i den här boken analyseras valda delar av den regionala SOM-undersökning som genomfördes i Västra Götaland och Kungsbacka kommun hösten 1998. I det här kapitlet är det undersökningen i sig som är föremålet för analysen. Sist i boken finner ni en lista över SOM-institutets tidigare publikationer.

Population och urval

De regionala undersökningar SOM-institutet genomförde åren 1992 till och med 1997 vände sig till personer bosatta i Göteborg eller någon av de tolv kranskommunerna.² Hösten 1998 utvidgades undersökningen till att omfatta hela Västra Götaland och Kungsbacka kommun. Undersökningen genomfördes som två parallella undersökningar. Den ena (Väst-SOM I) motsvarar tidigare års Väst-SOM och omfattar ett obundet slumpmässigt urval om 2 900 personer mellan 15 och 80 år. Den andra delen (Väst-SOM II) omfattar ett likadant urval av personer bosatta i de delar av Västra Götaland som ligger utanför göteborgsregionen.³ Båda urvalen omfattar de boende i respektive område, det vill säga även utländska medborgare.

Trots att undersökningarna egentligen är två och även omfattar Kungsbacka betraktas de här som en undersökning och benämns *Samhälle Opinion Massmedia — Västra Götaland 1998* eller kortare Väst-SOM 1998.

Urvalen för de båda delundersökningarna är lika stora, men det bor fler 15 till 80-åringar i göteborgsregionen än det gör i resten av undersökningsområdet. Det finns därför två viktvariabler i datafilen. De används när materialet analyseras i sin helhet, det vill säga för att dra slutsatser om de boende i Västra Götaland (vikt Västra Götaland) eller Västsverige (vikt Västsverige). Vikterna tar endast hänsyn

till skillnader i urvalen — inte skillnader i svarsbenägenhet. Vid analyser som endast omfattar ett av de båda formulären används därför inte dessa viktvariabler.

Tabell 1 Vikter i Väst-SOM 1998 (antal)

	Väst-SOM I		Summa antal
	utom Kungsbacka	Väst-SOM II	
15-80 åringar			
Befolkningen	595 480	546 623	1 142 103
Urvalet	2 675	2 899	5 574
Vikt Västra Götaland	1,0864383	0,9202406	
	Hela Väst-SOM I	Väst-SOM II	Summa antal
15-80 åringar			
Befolkningen	642 619	546 623	1 189 242
Urvalet	2 900	2 899	5 799
Vikt Västsverige	1,0805340	0,9194382	

Kommentar: Uppgifter om befolkningen är hämtade från SCB (www.scb.se).

Frågeformulär

Tillsammans med de forskare som deltar i undersökningen formulerar SOM-institutet de enskilda frågorna och tar fram frågeformulär. De frågeformulär som användes i 1998 års Väst-SOM skiljer sig något åt mellan de två delundersökningarna (se bilaga). Huvuddelen av frågorna är gemensamma och kan alltså bearbetas med drygt dubbel urvalsstorlek i förhållande till tidigare undersökningar. Några frågor är dock enbart ställda i en av de två enkäterna.

Tabell 2 Innehållsöversikt för frågeformulären i Väst-SOM 1998

Frågeområde	Frågenummer	
	Väst-SOM I	Väst-SOM II
Massmedier	1-11	1-9
Politik och samhälle	12-43	10-40
Trafik och miljö	44-52	41-48
Fritid och medieanvändning	53-70	49-62
Bakgrundsfrågor	71-104	63-93

Kommentar: Frågeformulären återfinns i bilaga senare i boken.

Huvuddelen av frågorna har fasta svarsalternativ och respondenterna svarar genom kryss i rutor. I några fall avges svaren med hjälp av siffror och ytterligare några frågor är helt öppna. Ett fåtal frågor riktar sig endast till vissa svarspersoner, till exempel endast göteborgare eller endast de som har använt Internet det senaste året.

Fältarbete och undersökningsplan

Väst-SOM 1998 genomfördes i samarbete med Sifo. Arbetet var upplagt så att SOM-institutet stod för undersökningens uppläggning och utformning, med framtagning av frågeformulär och annat material som skickades ut, samt kodning av öppna svar och iordningställande av sammanslagen datamängd. Sifo ombesörjde urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser, telefonuppföljning samt datauppläggning. Hos Sifo har enkätsvaren lästs av optiskt med hjälp av en skanner.

Fältarbetet inleddes i slutet av september med att ett vykort skickades till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Några dagar senare skickades enkäten ut tillsammans med informationsbroschyr och ett kortare följebrev. Hälften av respondenterna fick dessutom en penna i detta första utskick. En vecka senare skickades ytterligare ett vykort ut till samtliga i urvalet. Med det kortet tackades de som redan svarat och övriga fick en påminnelse. Under resterande delen av fältarbetsperioden sattes ytterligare totalt fem insatser in för att öka antalet svar. Av nedanstående uppställning framgår hur fältarbetet förlöpte.

30 september: Utskick av aviseringsvykort.

6 oktober: Utskick av enkät, följebrev, broschyr samt svarskuvert.

13 oktober: Utskick av tack- och påminnelsevykort.

20 oktober: Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten.

29 oktober - 8 november: Telefonpåminnelser till svarspersoner som ej sänt in enkäten. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer samt till personer som ej kunnat nås per telefon.

17-29 november: Telefonpåminnelser till svarspersoner som ej sänt in enkäten. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer samt till personer som ej kunnat nås per telefon.

10-20 december: Telefonpåminnelser till svarspersoner som ej sänt in enkäten. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer samt till personer som ej kunnat nås per telefon.

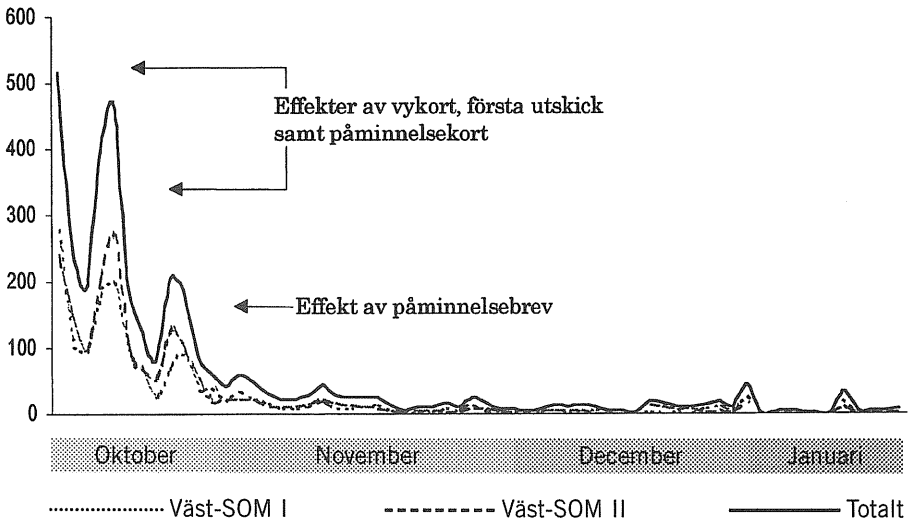
14 januari: Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt minienkät till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkät, men vid senaste telefonpåminnelsen lovat göra det.

28 januari: Fältarbetet avslutades.

Avsikten med den minienkät som skickades ut i januari (se bilaga) var att få en bättre uppfattning om varför vissa personer avstått från att svara. I flera fall har detta berott på att respondenten inte bor i Sverige, är inlagd på sjukhus eller inte behärskar svenska språket. Av de 124 personer som skickade in minienkäten angav 23 procent någon av dessa anledningar, 40 procent att de av princip inte deltar i denna typ av undersökningar, 34 procent att de inte har tid och 19 procent att de inte litar på anonymiteten.

Enkäterna började komma in i mitten av veckan efter första utskicket och efter ytterligare en vecka hade drygt hälften av alla som skulle komma att delta i undersökningen skickat in formuläret. Tempot på inflödet var fortsatt högt under veckan som följde och drygt två veckor efter att den första enkäten kommit in var 80 procent av de enkäter som skulle besvaras insamlade. I mitten av november var svarsfrekvensen uppe i 58 procent, det vill säga 90 procent av det totala antalet enkäter hade inkommit.

Figur 1 Inflöde av enkäter i Väst-SOM 1998 (antal)

Under senare delen av november, december samt januari flöt de sista drygt 350 enkäterna in, huvudsakligen i samband med de uppföljningsinsatser som sattes in. När fältarbetet avslutades den 28 januari var svarsfrekvensen uppe i 61 pro-

cent för Väst-SOM I och 68 procent för Väst-SOM II. För hela Väst-SOM gav det en svarsfrekvens på 65 procent.

Skillnaderna i svarsfrekvens uppkom som en följd av att de två första uppföljningsinsatserna hade större effekt i Väst-SOM II. Initialt kom fler enkäter in i den första delundersökningen, men efter några dagar var den skillnaden uttraderad. De första två uppföljningsinsatserna resulterade i cirka 200 fler enkäter i Väst-SOM II. Den skillnaden bestod sedan under hela fältarbetet. I figur 1 visas inflödet av enkäter under fältarbetsperioden.

Svarsfrekvens och bortfall

Svarsfrekvensen i SOM-institutets medborgarundersökningar brukar ligga på mellan 60 och 70 procent. De rikstäckande undersökningarna har en genomsnittlig svarsfrekvens sedan 1986 på 68 procent och Väst-SOM har en genomsnittlig svarsfrekvens på 64 procent. Svarsfrekvensen för 1998 års Väst-SOM ligger alltså väl i nivå med tidigare år.

Tabell 3 Svarsfrekvensen i Väst-SOM 1992-1998

Undersökning	Bruttourval	Nettourval	Procent bortdefinierade	Svars- frekvens	Fältarbete utfördes av
Väst-SOM 1992	2 800	2 650	5,4 %	60 %	Linfab
Väst-SOM 1993	2 800	2 647	5,5 %	60 %	Linfab
Väst-SOM 1994	2 800	2 639	5,8 %	60 %	Linfab
Väst-SOM 1995	2 799	2 620	6,4 %	65 %	Temo
Väst-SOM 1996	2 900	2 621	9,6 %	69 %	Gallup
Väst-SOM 1997	2 900	2 637	9,1 %	70 %	Gallup
Väst-SOM I 1998	2 900	2 684	7,4 %	61 %	Sifo
Väst-SOM II 1998	2 900	2 701	6,9 %	68 %	Sifo

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad; sjuk, institutionell vård; bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring; ej svensktalande; bosatt, studerar eller arbetar utomlands; förståndshandikappad; avliden.

Ur ett vidare perspektiv kan vi konstatera att svarsfrekvensen i SOM-institutets undersökningar är god. En svarsvägran på 30 till 40 procent får man räkna med

vid denna typ av undersökningar i Sverige (Holmberg och Petersson 1980, Ohlsson 1986).

I förhållande till 1996 och 1997 års undersökningar har färre respondenter definierats som naturligt bortfall, men fler än 1992 till 1995.

En förklaring till skillnaderna i svarsfrekvens mellan Väst-SOM I och Väst-SOM II är att frågeformuläret för Väst-SOM I är fyra sidor tjockare och innehåller fler frågor som tenderar att stöta bort respondenterna. Men det finns också andra viktiga förklaringar. Tidigare nämndes att effekterna av de två första uppföljningsinsatserna inte är lika stora. Det tyder på skillnader hos befolkningen i de båda undersökningsområdena i intresse att delta i denna typ av undersökningar. Initialt var inflödet i Väst-SOM I större än i Väst-SOM II. Effekterna av uppföljningsinsatserna var däremot avsevärt större i Väst-SOM II. En tänkbar förklaring till detta är att det inom storstadsregionen både finns en stor grupp som är intresserade av att delta och en stor grupp som inte är det, samt att vi inte hittar dessa kontraster i samma utsträckning utanför storstadsregionen.

Tankegången får stöd av att utbildningsnivån i storstadsregionen är högre och att vi kan se ett tydligt samband mellan respondenternas utbildningsnivå och i vilket skede i fältarbetet de väljer att svara. Högutbildade svarar i större utsträckning på första utskicket och responsen sjunker med utbildningsnivån. Ser vi till effekterna av de första uppföljningsinsatserna är förhållandena omvända.

Det är också så att utländska medborgare i lägre grad än svenska medborgare deltar i SOM-undersökningarna. Effekterna av detta lägre deltagande blir tydligare i storstadsregionen än i andra delar av undersökningsområdet eftersom det i storstadsregionen finns en högre andel utländska medborgare (se tabell 7).

Metodtest

I 1998 års Väst-SOM genomfördes två metodtest. Det ena bestod i att olika skolor för svarsalternativen användes för en fråga i de båda formulären och det andra i att en kulspeppenna skickades med till var annan respondent i det första utskicket. Syftet med pennan var dels att öka incitamentet att delta i undersökningen, dels att respondenterna skulle använda pennan när de fyllde i enkäten. Det är en fördel vid skanningen om respondenterna använder en kulspeppenna eftersom deras markeringar då blir lättare att läsa och tolka.

Bland de som fick penna var svarsfrekvensen mellan en och två procent högre än bland de som inte fick penna. Störst effekt av pennan finner vi bland de som inte är svenska medborgare, bland ensamstående samt bland de yngsta och de äldsta.

Svarsbenägenhet i olika grupper

När vi analyserar svarsbenägenheten i Väst-SOM ser vi att olika grupper av människor deltar i högre grad än andra. Vilka skillnader som finns samt hur skillnaderna ser ut har stor betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor.

I tabell 4 redovisas svarsbenägenheten efter kön, ålder, kommundillhörighet och del av Västra Götaland. För de tre första kategorierna finns det möjlighet att göra jämförelser med tidigare undersökningar.

Tidigare har det ofta funnits en skillnad mellan män och kvinnor i benägenheten att delta i Väst-SOM. I 1998 års undersökning är den skillnaden större än tidigare, men precis som förut är det kvinnor som deltar i högre grad än män. Vi ser också att svarsbenägenheten varierar med ålder. De yngre och de äldre brukar delta i större utsträckning än personer mellan 20 och 39 år. Så är det också i 1998 års undersökning. Till stor del kan detta antas bero på att det är här vi ser fler som är mitt i karriären, har småbarn och som i övrigt har en livssituation där tid till enkätifyllnad är svår att uppåda.

I förhållande till de två senaste åren har svarsbenägenheten minskat mest bland personer under 30 år. De deltar nu i samma utsträckning som under perioden 1992 till 1994.

Det finns också skillnader i deltagandet mellan olika kommuner. I Lerum, Stenungsund, Ale, Härryda och Kungälv har benägenheten att svara tidigare varit högst. I årets undersökning är rangordningen något förändrad. Högst svarsbenägenhet har vi 1998 i kommunerna Stenungsund, Ale, Öckerö, Lerum och Partille. Mölndalsbor, göteborgare och tjörnbör tillhör de som tidigare varit minst svarsbenägna. 1998 är det mölndalsbor, alingsåsbor och de som bor i Lilla Edet som svarat i lägst utsträckning.

Tabell 4 Svartsandelar i olika grupper för Väst-SOM 1992-1998 (procent)

	Väst-SOM 1992	Väst-SOM 1993	Väst-SOM 1994	Väst-SOM 1995	Väst-SOM 1996	Väst-SOM 1997	Väst-SOM 1998
Kön							
Män	60	60	60	64	67	68	62
Kvinnor	61	59	60	67	70	71	68
Ålder							
15-19 år	61	67	68	76	72	77	68
20-29 år	56	58	58	61	68	65	55
30-39 år	61	57	55	62	63	66	61
40-49 år	56	56	59	66	68	68	66
50-59 år	62	61	65	67	72	70	67
60-80 år	67	64	63	66	70	74	72
Kommun							
Ale	67	62	55	66	73	77	72
Alingsås	—	—	—	—	73	72	57
Göteborg	58	59	58	63	68	68	61
Härryda	64	64	58	73	67	75	60
Kungsbacka	63	58	54	68	72	72	60
Kungälv	70	67	72	65	66	65	62
Lerum	67	66	64	73	73	69	66
Lilla Edet	55	68	63	68	67	58	53
Mölndal	54	57	69	72	67	68	59
Partille	65	55	68	65	69	71	65
Stenungsund	64	60	72	68	72	77	74
Tjörn	51	62	48	59	51	74	63
Öckerö	73	62	60	53	67	71	68
Delregion i Västra Götaland⁴							
Göteborgsregionen							62
Sjuhärad							70
Östra Skaraborg							69
Västra Skaraborg							66
Fyrstad							69
Dalsland							68
Norra Bohuslän							66

Kommentar: I delregionen i Västra Götaland Göteborgsregionen ingår inte Kungsbacka kommun, men däremot kommunerna Orust och Värghårda (se slutnot).

Vi kan alltså konstatera vissa mindre skillnader i svarsbenägenhet mellan olika grupper. Om vi jämför ålderssammansättningen hos befolkningen, urvalen och de svarande kan vi dock se att representativiteten är god (se tabell 5). Det finns avvikelser på två procentenheter eller mindre mellan befolkning, urval och svarande. Skillnaderna mellan delundersökningarna 1998 är något större.

Tabell 5 Åldersgruppernas fördelning i urvalet respektive svaren i Väst-SOM 1992-1998 och åldersfördelningen hos befolkningen i Västsverige (procent)

År	Grupp	Åldersgrupp				Summa	Antal
		15-29 år	30-49 år	50-64 år	65-80 år		
1992	Urval	27	38	19	16	100	
	Svarande	25	37	21	17	100	1 603
1993	Urval	28	37	19	16	100	
	Svarande	27	36	21	17	101	1 586
1994	Urval	27	37	20	16	100	
	Svarande	27	36	22	15	100	1 591
1995	Urval	26	37	21	16	100	
	Svarande	26	37	21	15	99	1 708
1996	Urval	25	38	22	15	100	
	Svarande	26	37	23	15	101	1 807
1997	Urval	26	37	22	15	100	
	Svarande	26	37	23	15	101	1 845
	Befolkning	26	37	22	15	100	642 619
1998:I	Nettourval	26	38	23	13	100	2 681
	Svarande	24	37	24	15	100	1 648
	Befolkning	22	35	24	19	100	546 623
1998:II	Nettourval	22	36	24	18	100	2 697
	Svarande	20	35	26	19	100	1 838

I de kommuner som ingår i Väst-SOM I är befolkningen yngre än i de kommuner som omfattas av Väst-SOM II. Detta förhållande speglas också av åldersstrukturen i urval och svarandegrupp.

Tabell 6 Könsfördelning hos befolkningen, i urvalet och bland de svarande (procent)

År	Grupp	Kön		Summa
		Män	Kvinnor	
1992	Svarande	50	50	100
1993	Svarande	51	49	100
1994	Svarande	51	49	100
1995	Svarande	49	51	100
1996	Svarande	50	50	100
1997	Svarande	49	51	100
1998:I	Befolkningen	50	50	100
	Nettourval	49	51	100
	Svarande	46	54	100
1998:II	Befolkningen	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	48	52	100
Totalt 1998	Befolkningen	50	50	100
	Nettourval	49	51	100
	Svarande	47	53	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser och avser 1998-12-31.

Av tabell 4 ovan framgår att svarsbenägenheten är lägre bland män än bland kvinnor i 1998 års undersökning. I tabell 6 kan vi se att avvikelserna mellan befolkning och nettourval är små (en enhet) och att sedan skillnaderna mellan nettourval och svarandegrupp är två procentenheter i Väst-SOM II och tre enheter i Väst-SOM I. I en av de lokala undersökningar som SOM-institutet genomförde 1997 var skillnaderna i könsfördelning mellan befolkning, urval och svarandegrupp större än vad som är fallet i Väst-SOM 1998. När det datamaterialet viktades, såväl efter kön som ålder, visade det sig dock att skevheten hade mycket liten inverkan på svarsmönster.³

Vid analyser av 1998 års Väst-SOM bör man vara medveten om att befolkningen i storstadsområdet skiljer sig något från de boende i övriga delar av Västsverige. Vi har tidigare pekat på skillnader i ålder och utbildningsnivå hos befolkningen i de båda delundersökningsområdena. I tabell 7 kan vi se att stabiliteten i svarandegruppen i göteborgsregionen med avseende på förvärvsställ-

ning, medborgarskap och yrkesgrupp är i det närmaste total. Utanför storstadsområdet ser det på några punkter annorlunda ut. Vi finner där fler pensionärer och färre studenter, fler svenska medborgare samt färre tjänstemän och fler arbetare än i göteborgsregionen.

Tabell 7 Fördelning inom olika bakgrundsvariabler i Väst-SOM 1992 till 1998

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998		Totalt
							Väst I	Väst II	
Förvärvsställning									
Förvärvsarbete	57	57	55	57	57	57	58	56	57
Beredskapsarbete	1	0	2	1	2	1	1	1	1
AMS-utbildning	1	1	0	0	1	0	0	0	0
Kunskapslyftet	—	—	—	—	—	—	2	1	1
Arbetslös	5	6	6	7	6	5	5	5	5
Ålderspensionär	17	16	16	15	15	15	15	19	17
Förtidspensionär	4	4	5	5	5	4	5	4	4
Hemarbetande	2	3	2	1	1	1	2	1	2
Studerande	13	13	14	14	14	16	13	11	12
Medborgarskap									
Svenskt	—	95	95	94	95	94	94	97	95
Utländskt	—	5	5	6	5	6	6	3	5
Yrkesgrupp									
Tjänsteman	32	31	29	31	31	31	33	22	28
Tjänsteman, arbetsledande	16	16	15	14	13	14	13	10	11
Tjänsteman, företagsledande	2	3	4	3	4	3	3	2	2
Arbetare	35	37	37	38	37	36	38	49	43
Arbetare, arbetsledande	6	5	6	6	7	6	6	7	6
Arbetare, egenanställd	1	2	1	2	1	1	1	1	1
Jordbrukare	0	0	0	0	0	0	1	2	1
Jordbrukare med anställda	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Företagare	4	3	3	3	3	4	3	3	3
Företagare, 1-9 anställda	3	3	3	3	3	4	3	3	3
Företagare, 10 el. fler anställda	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Kommentar: Totalkolumnen för Väst-SOM 1998 är viktad för Västsverige.

Noter

¹ SOM-institutet är ett samarbete mellan tre institutioner: Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen.

² Kommunerna är Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö. I Väst-SOM 1992 till 1995 ingick inte boende i Alingsås kommun i urvalet.

³ Kommunerna är Bengtsfors, Bollebygd, Borås, Dals-Ed, Essunga, Falköping, Färgelanda, Grästorp, Gullspång, Götene, Herrljunga, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Lysekil, Mariestad, Mark, Mellerud, Munkedal, Orust, Skara, Skövde, Sotenäs, Strömstad, Svenljunga, Tanum, Tibro, Tidaholm, Tranemo, Trollhättan, Töreboda, Uddevalla, Ulricehamn, Vara, Vårgårda, Vänersborg och Åmål.

⁴ Delregionerna är indelade enligt följande: *Göteborgsregionen*, Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Orust, Göteborg, Mölndal, Kungälv, Ale, Lerum, Vårgårda, Lilla Edet, Herrljunga, Alingsås; *Sjuhärads*, Bollebygd, Tranemo, Mark, Svenljunga, Borås, Ulricehamn; *Östra Skaraborg*, Karlsborg, Gullspång, Tibro, Töreboda, Mariestad, Skövde, Hjo, Tidaholm, Falköping; *Västra Skaraborg*, Grästorp, Essunga, Vara, Götene, Lidköping, Skara; *Fyrstad*, Vänersborg, Trollhättan, Lysekil, Uddevalla; *Dalsland*, Dals-Ed, Färgelanda, Bengtsfors, Mellerud, Åmål; *Norra Bohuslän*, Sotenäs, Munkedal, Tanum.

⁵ Viktvariablerna (poststratifierade kalibreringsestimatorer) togs fram av SCB.

Referenser

Holmberg, Sören och Olof Petersson (1980) *Inom felmarginalen. En bok om politiska opinionsundersökningar*. Stockholm: LiberFörlag

Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

www.scb.se. Statistikdatabaser, befolkningen.